

Antti Raunio

Oppi, kieli ja kokemus. Ajankohtainen keskustelu opin asemasta kirkossa ja hengellisessä elämässä.

1. Johdanto

Henkisyys ja hengellisyys kiinnostavat, mutta kristinuskon opit eivät. Tällaisen vaikutelman saa ainakin julkisen keskustelun perusteella. Houkuttelevampaa kuin omaksua valmis oppi on vaikkapa yhdistellä eri uskontojen käsityksiä. Sitä paitsi kristinuskon piirissäkin varsin monet ajattelevat, että opit eivät ole kovin tärkeitä. Tilanteen taustalla on pitkä historia, joka alkoi 1600-luvun eurooppalaisten sotien jälkeen. Monet 1700-luvun valistusfilosofit pitivät oppia ongelmien lähteenä ja halusivat hyväksyä vain sen verran, kuin yleisen järkevyyden perusteella voidaan pitää totena. Näin syntyi deismi, joka kyllä hyväksyi Jumalan olemassaolon järkeenkäypänä asiana, mutta torjui kristilliset erityisopit.

Vaikka deismi ei enää ole kovin suosittu uskonnonfilosofinen kanta, lienee oikeutettua sanoa, että sen eräänlainen populaariversio on nykyään yleinen. Monet uskovat Jumalan tai "Korkeamman voiman" olevan olemassa ja mahdollisesti toimivan jollakin tavalla, mutta eivät ole kiinnostuneita kristinuskon opeista. Taustalla vaikuttaa valistuksen kritiikki: opeilla pyritään rajoittamaan itsenäistä ajattelua, ne aiheuttavat erimielisyyttä, riitelyä ja jopa väkivaltaa ja ovat lisäksi mahdottomia ymmärtää. On siis parasta pysyä erossa niistä. Tarkemmin katsoen ongelmana eivät ehkä sittenkään ole niin paljon opit sinänsä kuin niiden käyttö ihmisten ja heidän ajattelunsa hallitsemiseksi. Oppien käyttö on kuitenkin olennaisesti yhteydessä käsitykseen siitä, mitä opit oikein ovat. Perustava kysymys kuuluukin, mitä oppi kristinuskoon sisältyvänä ilmiönä pohjimmiltaan on.

2. Opin merkityksiä ja käyttöä

Ajankohtaisen oppia koskevan keskustelun perusteos on yhdysvaltalaisen George Lindbeckin teos *Nature of Doctrine* (Lindbeck 1984). Lindbeck oli ennen kirjan kirjoittamista ollut pitkään mukana kirkkojenvälisissä ekumeenisissa keskusteluissa. Hän oli tullut siihen tulokseen, että tavat, jolla opin luonne yleisesti ymmärrettiin, eivät johtaneet kestäviin ekumeenisiin tuloksiin. Kirjassaan hän esitti oman ratkaisunsa ongelmaan, mutta kehitti samalla yleisemminkin teoriaa uskonnollisesta kielestä ja kirkkojen opista.

Lindbeck hahmotti kolme erilaista tapaa ymmärtää opillisten lauseiden luonne.

1. Ensimmäistä hän kutsuu kognitiivis-propositionaaliseksi oppikäsitteeksi. Tämä tarkoittaa, että oppeja pidetään informaatiota sisältävinä väitelauseina ihmisen ulkopuolisesta todellisuudesta.
2. Toista mallia Lindbeck nimittää eksperientiaalis-ekspressiiviseksi tai kokemus-ekspressiiviseksi. Tämä näkemys on muotoutunut vastaukseksi valistuksen ajan oppikritiikkiin. Sen mukaan oppilauseet eivät ole suoria väitelauseita todellisuudesta, vaan ihmisten uskonnollisen kokemuksen ilmauksia. Niillä joko ei ole ihmisen ulkopuolista todellisuutta koskevaa tiedollista sisältöä lainkaan tai sitten tällaista sisältöä on vain hyvin vähän. Ekspressivismi johtaa myös helposti opilliseen relativismiin, jossa mikä tahansa aidon kokemuksen ilmaus voidaan hyväksyä kristillisen uskon kuvaukseksi. Ekspressivismistä on monia eri versioita ja ne ovat tulleet suosituiksi erityisesti protestanttisen teologian piirissä. Niillä on ollut vaikutusta myös moderniin roomalaiskatoliseen teologiaan.

Lindbeckin mielestä yksi keskeinen ero näiden käsitysten välillä on, että propositionaalisen mallin edustajat pitävät jo hyväksytyä oppia jokseenkin muuttumattomana, korkeintaan siihen voidaan lisätä jotakin. Ekspressivimin kannattajat puolestaan katsovat, että oppi voidaan uudessa tilanteessa ilmaista eri tavalla kuin ennen, ja oppi voi tarvittaessa jopa muuttua. Keskeistä on, että ilmaus vastaa ihmisten – kristinuskon tapauksessa kristittyjen – uskonnollista kokemusta. Alister E. McGrath on huomauttanut, että monet propositionaalisenkin käsityksen edustajat ovat pitäneet oppien uudelleen muotoilua mahdollisena, kunhan niiden sisältö ei muutu (McGrath 1990, 16). Hänen mukaansa Lindbeck ei ota huomioon sitä, että useimmat propositionalismin edustajat pitivät oppilauseita totuutta koskevinä käsityksinä, jossa ilmenee pyrkimys kohti totuutta. Ne eivät ole täydellisiä eivätkä lopullisia totuuden kuvauksia, eihän Jumalaa lopulta voi edes tavoittaa inhimillisin käsittein. Ei ole myöskään asianmukaista luonnehtia kognitiivista propositionalimia pelkästään intellektualistiseksi. Oppilauseilla on pyritty ilmaisemaan

kokemusta siinä määrin kuin se on inhimillisen kielen keinoin mahdollista (McGrath 1990,17-18).

Lindbeck ei ollut tyytyväinen kumpaankaanedellä esitettyyn käsitykseen, vaan esitti oman mallinsa, jota kutsutaan regulatiiviseksi tai lingvistiseksi oppikäsitteeksi. Samalla hän loi perustaa postliberaalille teologialle, joka on yksi tämän hetken keskeisistä teologisista suuntauksista.

Regulatiivinen malli on saanut inspiraatiota Ludwig Wittgensteinin myöhemmän kauden kielifilosofiasta, sillä Lindbeck ajattelee oppilauseiden olevan uskonnollisen kielen kielioppia. Oppi antaa siis säännöt sille miten kristinuskoa puhutaan. Erityisen hyvin tämän käsityksen on katsottu sopivan kolminaisuusoppiin ja Kristuksen kaksiluonto-oppiin. Toisin sanoen oppilauseet viittaavat ensisijaisesti uskonnolliseen kieleen, eivät tuonpuoleiseen todellisuuteen tai ihmisen kokemuksiin. Opit ovat niin sanottua toisen kertaluvun kieltä, jotka antavat sääntöjä ensimmäisen kertaluvun eli varsinaisen uskonnollisen kielen käytölle. Tämä on myös yksi regulatiivisen mallin ongelmista. Voi kysyä, onko opilla mitään suhdetta todellisuuteen.

Risto Saarinen (2012, 1) on tiivistänyt Lindbeckin ideoihin perustuvaa lingvististä oppikäsitteestä koskevan keskustelun seuraavaan kolmeen kohtaan:

- a) Vaikka propositionaalista oppikäsitteestä voi arvostella, propositionaalisista ei kuitenkaan päästä eroon. Propositionit ovat kielellisten ilmaisujen välttämättömiä vaikka eivät ainoita ja riittäviä tekijöitä. Saarisen näkemyksen mukaan proposition ja lauseen olennainen ero on, että propositio on mentaalinen eli ihmismielellä muodostettu käsitys kun taas lause on kielellinen ilmiö tai entiteetti (Saarinen 2012, 5-6).
- b) Wittgensteinin inspiroima ja filosofien Austin ja Searle kehittämä puheaktiteoria auttaa merkittävästi ymmärtämään uskonnollisia oppeja. Teorian mukaan ilmaisut eivät suinkaan ole pelkästään tiedollisia väitelauseita tai inhimillisen kokemuksen kuvauksia. Niillä voi esimerkiksi saada aikaan jotakin (nk. performatiiviset ilmaisut). Puheaktiteorian avulla voidaan tunnistaa myös oppeina pidettyjen ilmaisujen merkittäviä piirteitä.

c) Lingvistinen oppikäsitys on johtanut postliberaaliin teologiaan, joka hyväksyy perinteiset opilliset muotoilut ja usein kannattaa pitäytymistä niissä.

Saarinen katsoo, että traditionalismi ei ole välttämätön johtopäätös, vaikka a ja b hyväksyttäisiin. Olennaisempaa kuin perinteiset muotoilut on oppien raamatullinen perusta.

3. Luonnos "narratiivis-partisipatoriseksi" oppikäsitykseksi

Luterilaisuudesta huolimatta Lindbeck ei tunnistanut neljättä käsitystä opin luonteesta, vaikka se perustuu Martti Lutherin teologiaan. Lutherin ja Lindbeckin näkemyksiä on verrannut esimerkiksi Dennis Bielfeldt. Hänen mukaansa reformaattori edustaa semanttista realisimia, jonka mukaan opilliset lausumat viittaavat jumalalliseen todellisuuteen. (Bielfeldt 2008, 87-89,98-99.) Analyysi ei kuitenkaan tavoita Lutherin näkemystä kuin osittain. Reformaattorin oppikäsityksestä on kirjoittanut merkittävän tutkimuksen professori Eeva Martikainen (Martikainen 1987 ja 1992). Hänen tuloksensa voi tiivistää ensiksi siihen, että Lutherin ajattelussa oppi on evankeliumia. Se sanoo tiiviissä muodossa saman kuin sanoma Jeesuksesta. Toiseksi evankeliumi ja oppi ovat luonteeltaan sakramentaalista sanaa (Ks. Raunio 2009, 25). Tämä tarkoittaa, että kristillinen oppi ei ole tavallista inhimillistä kieltä, vaan sisältää ja lahjoittaa sen, mistä puhuu. "Uskon oppi sisältää pelkkää armoa ja tekee meidät vanhurskaiksi ja Jumalalle mieluisiksi" (Luther, BSELK, 661) Tässä kohdin Lutherin käsitys muistuttaa edellä mainittua puheaktiteoriaa. Evankeliumin ohella oppi tekee ihmisen osalliseksi kolmiyhteisestä Jumalasta ja Kristuksen elämästä ja teoista. Evankeliumin tavoin oppi siis liittyy ihmisen Kristukseen ja muovaa häntä Kristuksen kuvan kaltaiseksi (Ks. Mannermaa 2001). Yksi syy siihen, ettei Lindbeck ottanut huomioon tätä lienee siinä, että moderni luterilainen teologia ei muutenkaan ole pitänyt sitä erityisemmin esillä. Kuitenkin esimerkiksi Johann Sebastian Bachilla näyttää olleen samansuuntainen käsitys evankeliumista ja opista ja tämä ilmenee ja vaikuttaa hänen kirkkomusiikissaan (Arnold 2014, 35). Bachin välityksellä monet ovat yhä Lutherin oppikäsityksen vaikutuspiirissä.

Kristus-partisipaatiota painottavan oppikäsitteen¹ yksi vahvuus on, että se ei painota yksipuolisesti opin tiedollista ja älyllistä luonnetta, vaan liittyy sen suoraan hengelliseen elämään eli Kristuksen muotoiseksi tai hänen kuvansa kaltaiseksi tulemiseen. Näin oppi on välittömässä yhteydessä uskonelämän kokemuksellisuuteen.

Jälkimoderni ja postliberaali teologia on nostanut voimakkaasti esiin kertomusten merkityksen kristillisen yhteisön ja yksittäisen kristityn identiteetin muotoutumisessa. Kristityn identiteetti löytyy liittymällä kertomukseen Jumalan toiminnasta historiassa ja erityisesti kertomukseen Kolmiyhteisen Jumalan toisen persoonan inkarnaatiosta ihmiseksi ja elämästä, kuolemasta ja ylösnousemuksesta. Kristityllä ei ole vain omaa yksityistä elämäntarinaansa vaan hän liittyy yhteiseen kertomukseen.

On luonnollisesti mahdollista ajatella että oppiin perustuva identiteetti ja narratiivinen identiteetti ovat yhteen sovittamattomia. Tämä kuitenkin edellyttää tietynlaista käsitystä opin ja narraation erilaisuudesta. On hyvä huomata, että keskeiset kristillisen opin dokumentit eli vanhan kirkon uskontunnustukset ovat yhdistelmiä väitelauseista ja kertomuksesta. Uskontunnustuksen keskeinen osa on kertomus Jumalan Pojan syntymästä ihmiseksi ja elämästä ihmisenä. Lutherin mukaan tämä narraatio on erityislaatuista, se antaa kuulijalle kaiken sen, mitä se kertoo ja ottaa kuulijan mukaan kertomukseen. Kristittyjen yhteisö ja jokainen kristitty tulee osalliseksi kaikesta, mikä koskee Kristusta. Osallisuus Kristus-kertomukseen ja sen välityksellä Kristuksen elämään on siis aivan konkreettista hengellistä todellisuutta. Olennaista on, että oman elämän liittymisen Kristuksen elämään ja tekoihin voi ja saa kertoa omin sanoin. Oppia tarvitaan esimerkiksi sen ymmärtämiseen, että Kristuksen elämä ja osallisuus siihen ovat Kolmiyhteisen Jumalan lahjoittavaa toimintaa.

Tämän mallin mukaan oppi ei ole pelkkiä väitelauseita, vaikka se sanookin jotakin Jumalasta. Oppi ei ole vaatimus uskoa tietyllä tavalla, vaan tunnustus, joka kertoo, mitä Jumala on lahjoittanut. Se ei myöskään ole minkä tahansa uskonnollisen kokemuksen ilmaisua, vaan se

¹ Uusimmassa systemaattisteologisessa keskustelussa tämänkaltaista näkemystä ovat edustaneet esimerkiksi Reinhard Hütter ja Bruce Marshall. Saarinen puolestaan kehottaa varovaisuuteen opin ja Kristuksen muotoisuuden liittämässä toisiinsa. (Ks. Hütter 2000, Marshall 2000, Saarinen 2012.)

ilmaisee evankeliumin muovaaman kokemuksen kolmiyhteisestä Jumalasta Kristuksessa. Sitä ei voi pitää pelkästään systeemin sisäisenä kielioppina, vaikka se toki antaa myös joitakin sääntöjä siitä, miten trinitaarista kristinuskoa puhutaan. Kaikki nämä aspektit voidaan sisällyttää – ja ne myös sisältyvät - opin käsitteeseen ja tehtävään.

4. Yhteenveto

Opin sisältö on kirkolle identiteetin perusta ja turva sillä se tekee kristittyjen yhteisön osalliseksi uskon kohteesta, kolmiyhteisestä Jumalasta. Taakaksi voivat muodostua erilaiset tavat käyttää oppia yksipuolisesti ja vääriin tai kyseenalaisiin tarkoituksiin. Edellä olen käsitellyt lähinnä erilaisia yksipuolisia käyttöjä ja koettanut luonnostella käsitystä opista kertomuksena, joka sekä puhuu Kolmiyhteisestä Jumalasta että yhdistää hänen elämänsä ihmisen elämään ja kokemukseen.

Kirjallisuus

Arnold, Jochen, *War Johann Sebastian Bach Lutheraner? Ein systematisch-theologischer Blick auf das (Kantaten)Werk J. S. Bachs - Kerygma und Dogma 60 Jg.* (2014), 3-37.

Bielfeldt, Dennis, *Luther's Late Trinitarian Disputations: Semantic Realism and the Trinity.* – Paul R. Hinlický, *The Substance of Faith. Luther's Doctrinal Theology for Today.* Minneapolis 2008. S 59-130.

BSELK, *Bekennnisschriften der Evangelisch-Lutherischen Kirche.* Göttingen 1979.

Hütter, Reinhard, *Suffering Divine Things. Theology as Church Praxis.* Grand Rapids 2000.

Lindbeck, George *Nature of Doctrine. Religion and Theology in a Postliberal Age.*

Philadelphia 1987

Mannermaa, Tuomo, *Kristuksen kuvan kaltaisuuteen muuttuminen Lutherin teologiassa* - P.

Kärkkäinen (toim.) *Johdatus Lutherin teologiaan.* Helsinki 2001. S. 320-332.

Marshall, Bruce, *Trinity and Truth.* Cambridge 2000.

Martikainen, Eeva, *Oppi – teologiaa vai metafysiikkaa? Lutherin käsitys opista.* STKSJ 156 Helsinki 1987.

Mannermaa, Tuomo, *Kristuksen kuvan kaltaiseksi muuttuminen Lutherin teologiassa.*

Martikainen, Eeva, *Doctrina. Studien zu Luthers Begriff der Lehre.* SLAG 1992

McGrath, Alister E., *The Genesis of Doctrine. A Study in the Foundation of Doctrinal Criticism.* Grand Rapids, Michigan/Cambridge U. K. 2000

Raunio, Antti, Oppi, etiikka ja praxis. – T. Karttunen (toim.), Oppi ja maailmankuva. STKSJ 261. Helsinki 2009. S. 23–36.

Saarinen, Risto, Reclaiming the sentences: A linguistic loci approach to doctrine. – Neue Zeitschrift für Systematische Theologie 54. Jg. (2012), 1-22.